

Somogy

Rovatunk segítségével a történelmi Magyarország legnagyobb dunántúli vármegyéjébe, Somogyba látogattunk el. Területe – amely alapján a Somogyország elnevezést is kiérdemelte – 6700 km² volt. Nyugatról és északról Zala és a Balaton, északkeletről Veszprém, keletről Tolna és Baranya, délről Horvátország határolta.

Felszíne nagyobb részt sík, míg a keleti, kaposvári részen sem éri el, illetve alig haladja meg a 270 méteres magasságot. A vármegye legmagasabb pontja is csak 315 méter. Ebből kifolyólag ez a terület kiterjedt erdőségekkel rendelkezik, amit csak néha szakítanak meg a különböző források és azok völgyei. Noha folyóvizekben gazdag ez a terület, csak a Sió és a Dráva hajózható. A vármegye közepén végigfutó vízválasztó vonal megosztja a megye vizeit: a Balatonba az ettől a területtől északra eredő Kapos és az abba ömlő Koppány folyik, a többi a Dráva veszi fel.

A terület éghajlata mérsékeltnek mondható, noha a nyári 37 C°-os meleg és a téli időszakban tapasztalható -24 C°-s átlaghőmérséklet között azonban tetemes a hőingás. Az éves csapadék 700 mm körül van, a Dráva közelében ez 890 mm-re nő meg.

Noha a vármegye terményei között megtalálható az összes gabonafajta, a terület domborzati és éghajlati sajátosságai miatt inkább a cukor- és takarmányrépa, valamint a dohány termesztése mondható jelentősnek. A dombháton kiterjedt szőlőket találunk, s különösen jó bor terem a Zselicben. De mi mást várhat az ember egy olyan

megyétől, ahol a címerben is szőlőfürt van...

Az állattenyésztés is magas színvonalú, különösen a nagyatádi méntelepnek volt ország híre.

Lakosainak száma az elmúlt múlt században a következőkben alakult:

1869 287555

1920 368486

Népsűrűsége 55 fő/km², így ezzel a ritkábban lakott megyék közé tartozott. Ám nemzetiségi tekintetben a vármegye 92 százaléka volt magyar, 5 százalékos volt a német és 3 százalékos a horvát népesség aránya az elmúlt századfordulón.

A vármegye története

A vármegye szinte minden településének határában van régészeti lelőhely, mintegy 66 kőkori, 69 rézkori és vaskori. Ezek alapján arra következtetnek, hogy a megye őslakosága a Mecsekéből a Kapos és a Koppány folyók völgyén keresztül érkezett erre a területre és foglalták el a víz melletti szárazulatokat. Jó példák erre a veremlakások, illetve a különböző cölöpepítmények maradványai. A legjelentősebb kelta lelet a szalackai, amely valószínűleg egy kelta törzs uralkodói székhelye lehetett. Ez a telep is – a többihez hasonlóan – eltűnik, amikor a Kr. e. II. században megjelennek a római légiók, hogy a Balaton és a Dráva között táborhelyek és erődítmények építése után a területet a római birodalomhoz csatolják.

Honfoglaló eleink a megye területére érve csekély számú szláv és germán népességet találtak. A letelepedés és államszervezés ko-

rából Somogy megyét érintő legjelentősebb esemény Tar Szerénd fia, Koppány fellépése. Géza halála után próbálta megszerezni a fejedelmi hatalmat s István édesanyját, Saroltot, az ősi örklési szokást, a leviratust próbálva érvényre juttatni. Miután nem sikerült a problémát szépszerével megoldani, Koppány seregei megindultak István ellen. Az eredményt mindenki ismeri: Koppány a 4 legnagyobb vár fokára, birtokai pedig a pannonhalmi apátsághoz kerültek.

Az új hit elterjedésének első írásos bizonyítéka Szepesi Jakab országbíró 1377-es ítéletlevelével, amely tartalmazza Ottó somogyi ispán 1061-es oklevelének 975 szavas szövegét. Ebben az ispán Zselicszentjakabon benedécs monostort alapított, amely felett szabadon rendelkezett. Jó harminc évvel később harcos királyunk, Szt. László alapított apátságot Somogyvárott, Koppány egykori székhelyén. Az apátság a franciaországi saint-gillesi anyaapátság leányapátsága volt. Ebbe, a magyar középkor egyik legjelentősebb kultikus és kulturális középpontjába még az alapítás után 100 évvel is vettek fel francia szerzeteseket. A magyar–francia kapcsolatok a XIV. században kezdtek hanyatlani, teljes megszűnését a francia monostor 1538-as bezárása jelentette.

Árpád- házi királyaink kedvelték Somogyot, hiszen nemcsak az itt lévő birtokaikat látogatták szívesen, hanem monostorokat is gyakran alapítottak. Újabb Árpád-háziként II. Géza özvegye, Eufrozina alapított Csurgón konventet Szt. János vitézci számára.

1241-ben újabb tragikus aktualitása van Somogynak. A muhi csatában megsebesült, majd bátyját, IV. Bélát menekülésében segítő Kálmán herceg Segesdig jutott, ahol aztán visszaadta lelkét teremtetőjének. Béla ezután folytatta útját a horvátországi Trau váráig.

Anjou királyaink is tiszteletüket tették a megyében, a köröshegyi templom romjai az ő emléküket őrzik. Segesd pedig újra felbuk-

kan a vártmegye történetében: itt várja Nagy Lajost királyi édesanyja 1348-ban, Nápolyból hazatérvén. S hogy a hölgyeknél maradjunk: miután Zsigmond 1428-ban megmenekült Galambóc alól, Szill községet megmenetőjének, Szentgyörgyi Cicellének ajándékozta.

Nemcsak híres hölgyek tekintetében első a vármegye, hanem a címerkében is. 1498 januárjában ugyanis II. Ulászló átadta Somogy címerét és pecsétjét. A címerpajzson egy, koronából kinyúló páncélos katonakar 3 zöldellő szőlővenyigét tart, amelyen 3 levél és 2 szőlőfürt csüng alá. A venyigék és a fürtök a föld termékenységét és az itt termelt bor bőségét jelképezték.

Mohácsot követően a terület lakossága hamar megismerkedett a törökkel: 1541-ben Törökkoppány már egy szandzsákság székhelye lesz – egészen 1686-ig. A török hódításnak újabb területek és várak estek áldozatul: 1555-ben Babócsa, 1566-ban Szigetvár s vele védője, Zrínyi Miklós.

A hódoltság alatta a vármegye elnéptelenedett, középső észak–déli sávján szinte valamennyi település elpusztult. Nem is meglepő tehát, hogy a török kiűzését követően 1669. február 29-én összevonják Somogyot Zalával. Ezt követően a lakosság II. József korára elérte a 163 000 főt, ami tekintélyes méretű növekedésnek mondható. A természetes szaporodás mellett a telepítés is hatással volt a vármegye nemzetiségi viszonyaira: ekkor mintegy 45 000 délszláv és 15 000 sváb érkezett a megyébe.

A Rákóczi szabadságharc sem kímélte a megyét. 1709-ben gróf Esterházy Antal szenvedett vereséget Palotánál Heister császári tábornoktól, így Somogyba volt kénytelen visszahúzódnia. Nem sokáig pihenhettek a gróf csapatai: Veterani tábornok ugyanis innen is kiűzte a kurucokat. A szabadságharcot azonban jobban viselte a megye, mint a törököt: 1714-ben visszanyerte önállóságát Zalától.

A XIX. század eleje Festetics György nevéhez köthető: előbb gimnáziumot alapít Csurgón, majd 1825 és 1831 között palotát építtetett magának Kaposvárott. Aprópó Csurgó: a gimnázium kertjében ma is áll az egykori tanár, Csokonai Vitéz Mihály padja, hirdetve: „itt ahol most zöld gyepek felett, vén fák alatt e kis pad áll, itt tanított s verselgett Csokonai Vitéz Mihály”.

Nem volt ennyire lírai Jellasics bán, amikor 1848. szeptember 11-én átlépve a Dráván Somogyon keresztül Pest felé igyekezett. Viszonzásként a nemzetőrök sem kímélték a bán utánpótlási vonalait. 1849. március 19-én megkapta Kossuthtól megbízólevelét Noszlopy Gáspár marcali szolgabíró, hogy a megyében népfelkelést szervezzen és irányítsa azt. Sikereit Ferenc József a szabadságharc leverése után 1853. március 3-án kivégzéssel honorálta.

A kiegyezést követően a megyében is megindult a gazdasági fejlődés: kiépültek a vasúti hálózat fő- és szárnyvonalai, valamint lét-

rejttek az első ipartelepek. Ilyen volt a kaposvári cukor-, vasöntő- és gépgyár, vagy a nagyatádi selyem- és cérnagyár.

A társadalmi békére azonban még várni kellett: 1869-ben ugyanis a megye az 1849-es emigráns Kossuth Lajost választották Kaposvár képviselőjének. Kossuth, minthogy nem akarta a várost büntetni (az uralkodó királyi biztos kinevezését fontolgatta), inkább lemondott a mandátumáról.

Az első világháborúban a vármegyét a 44. gyalogezred képviselte, jelentős veszteséggel. 1918-ban szerb csapatok szállták meg a terület délkeleti részét, s egészen 1921 augusztusáig uralmuk alatt is tartották.

Felhasznált irodalom

FRISNYÁK SÁNDOR: *Magyarország történeti földrajza*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, é. n.

Magyarország megyéi. Somogy. Budapest, 1988, Kossuth.

Révai Nagylexikon. Budapest, é. n.

VINCZE JÓZSEF

